

ОЛГА САВИЋ

МИГРАЦИЈЕ СТАНОВНИШТВА У МЛАДЕНОВАЦ ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Пример миграције радништва

Младеновац, град у Шумадији, лежи у долини Великог Луга десне притоке Јасенице, на прузи Београд — Ниш и путу Београд — Крагујевац. Релативно је младо градско насеље, настало пред крај 19. века, 1882. године, а у вези са изградњом прве железнице кроз Србију, пруге Београд — Ниш. Први заметак овог градског насеља била је железничка станица и кафана подигнута поред ње. Станица се у прво време звала Међулужје, јер се налази на атару овог села (1, с. 64).

Први становници града Младеновца су били досељеници, и то из околних села: села Младеновац, Азање, Селевца, Кораћице, Ковачевца, Аранђеловца, Међулужја, Влашке, Копљара, Јагњила, Велике Крсне. Међутим, било је трговаца и занатлија, јер су то махом били први насељеници у овај град, који су дошли из удаљенијих крајева: из Ужица, из Македоније, из Босанске Дубице, из Крушева (1, с. 64). Као што је настао досељавањем из оближњих околних насеља, односно села космајског и околних срезова, Младеновац је на исти начин и наставио да расте. И даље су у њега долазили највише досељеници из космајског и суседних срезова, али је увек био један мањи број доселеника и из удаљенијих области. Године 1921. имао је он 1553 становника и 384 куће од чега су 269 кућа чинили досељеници из космајског и околних срезова а остале из даљих области. Од 4703 становника 1948. године из космајског и суседних срезова било је попреком 2689, а осталих 2014 лица су били из других крајева (1, с. 79).

Сви каснији пописи становништва, па и попис 1971. године, су показали да је Младеновац и даље претежно досељеничко место. То се види и у најновијем попису 1981. године по коме од 52489 становника општине Младеновац досељеници чине 23199 тј. близу половине становништва општине. Ако се узме да је 1971. године од 47134 становника општине 20019 лица било досељено, а да је од тога 11210 лица било досељено у Младеновац, тј. више од половине укупно досељеног становништва, може се очекивати да је тај однос исти, ако не и већи у корист Младеновца, и 1981. године, јер још нису објављени прецизни подаци о томе (2, 3). Претпоставља се због тога да је порастао и број досељеника у граду а на то указује и бројно пове-

ћање становника у граду од 15858 лица 1971. на 21016 у 1981. Овај пораст од 5158 лица је добрим делом настао досељавањем у овај мањи, али индустријски развијен, град у Шумадији (3,4).

Досељавање у Младеновац до 1971. године. — По попису становништва 1971. године Младеновац је имао 15858 становника. Од тога броја су само 4648 лица у њему били и рођени, што чини 29,31% укупног градског становништва, а све остало су били досељеници. У попису је извршена и анализа досељеног становништва и то према територији са које је вршено досељавање, категорији насеља из кога потичу досељеници, као и према времену доласка у Младеновац. Ова анализа је показала следеће:

Године 1971. су 3893 лица, или 24,55% укупног градског становништва, били досељеници из неког од села општине Младеновац. Из неке друге општине СР Србије било је тада досељено 6208 лица, или 39,15% укупног градског становништва, а само 6,58% укупног градског становништва, или 1043 лица, било је тада досељено из неке друге републике у Југославији. (3).

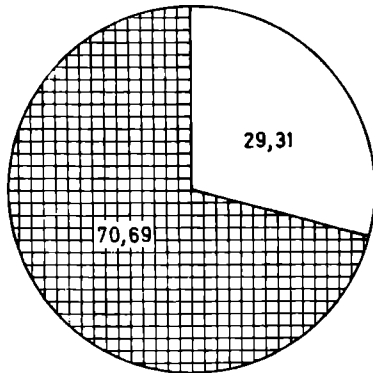
На скици бр. 1 се види да је у то време близу 1/3 становништва било рођено у Младеновцу. Ово није ни тако мало ако се зна да је насеље старо 100 година, као и да су његови први становници досељени из оближњих села. Исти дијаграм показује даље да су 1971. г. досељеници чинили 2/3 градског становништва. Досељеници из села младеновачке општине, из непосредне околине града, чинили су тада близу 1/4 тадашњег становништва Младеновца (а насеље је и настало досељавањем из околних села — види Ж. Кумара). Нешто мање од половине становништва били су досељеници из Србије, што, заједно са досељеницима из општине Младеновац, чини да је близу 3/4 становништва Младеновца потицало из СР Србије. Врло мало је било досељено из других крајева Југославије.

Ови досељеници су махом долазили из сеоских насеља. Пореклом из сеоских насеља било је 6664 лица или 42,02% укупног градског становништва. Знатан део је потицао и из градских насеља 2910 лица, или 18,35%, а најмање је било досељено из насеља мешовитог карактера (варошица, сеоских варошица и сл.) 1553 лица или 9,79% укупног становништва Младеновца. У Младеновац се, према томе, до 1971. године претежно досељавало становништво сеоског порекла, мада је релативно велики проценат и досељеника из градских насеља (близу 1/5 укупног градског становништва), јер је Младеновац био још релативно мало насеље, мали град (3).

У попису 1971. године приказани су и временски периоди доласка становништва у Младеновац. Досељеника из 1940. године и пре тога било је 1971. године само 759 или 4,79% укупног градског становништва. За време рата, 1941—1945., досељених било је 1971. године само 302 лица или 1,904% укупног градског становништва. Ово показује да су досељени за време рата и пре рата чинили само 6,694% укупног градског становништва, што је, заједно са становништвом рођеним у Младеновцу, чинило 36,024%, нешто више од 1/3 становништва, а сви остали становници су досељени у овај град после другог светског рата, од 1946. године па на даље.

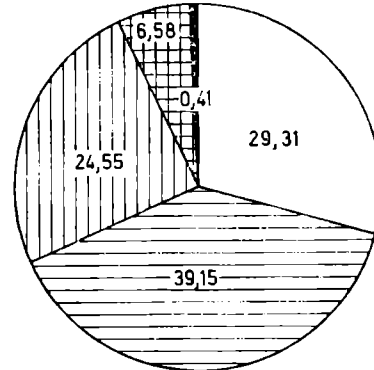
ODNOS RODENOG I DOSELJENOG STANOVNIŠTVA MLADENOVCA 1971.

POREKLO - STRUKTURA

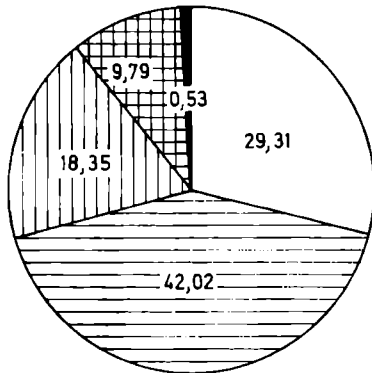
ROĐENI DOSELJENI

DOSELJENI IZ

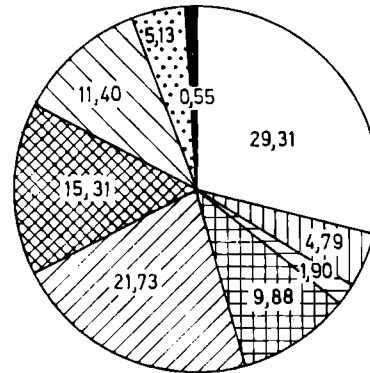
ROĐENI IZ SFRJ
IZ SO MLAD. NEPOZNATO
IZ SR SRBIJE

VRSTE NASELJA

ROĐENI IZ MEŠOVITIH
IZ SEOSKIH NEPOZNATO
IZ GRADSKIH

VREME DOSELJAVANJA

ROĐENI 1961-65.
1940 I PRE 1966-69.
1941-45. 1970-71.
1946-52. NEPOZNATO
1953-60.

Тако су од 1946—1952. године били досељени 1567 лица или 9,88% укупног градског становништва у 1971. години. Период 1953—1960. дао је 3446 досељеника или 21,73% укупног градског становништва. На први поглед ово даје утисак да је тада био максимум досељавања у град, јер доцније прилив досељеника јењава. Од 1961—1965. досељено је било 2428 лица или 15,31% укупног становништва, што указује на опадање прилива досељеника. То значи да, мада још сталан, прилив становништва у Младеновац почиње да опада те је од 1966—1969. г. било досељено само 1809 лица или 11,407% укупног градског становништва. Последње две године, 1970. и 1971., прилив је био само 814 лица односно 5,133% укупног градског становништва, што је мање него у првом послератном периоду. Слика се мења када се узме у обзир просечан годишњи прилив досељеника у Младеновац, пошто наведени периоди не обухватају подједнак број година. Због тога је динамика прилива досељеника нешто другачија ако се за мерило узме просечан годишњи прилив досељеника.

За 7 година, од 1946—1952. године, придолазило је годишње просечно 223,857 лица. Од 1953—1960, за 8 година, прилив је износио 430,75 лица просечно, а од 1961—1965., за пет година, просечан прилив је био 485,6 лица. У следећем периоду од 4 године, 1966—1969, годишње је долазило просечно 452,25 лица, а последње две године, 1970. и 1971., просечно годишње је дошло само 407 лица. Ово показује да је привидни максимум досељавања од 1953—1960., пошто је то најдужи период од 8 година, померен на период од 1961—1965. године када је просечно годишње долазило највећи број лица (485,6). Истовремено ово показује да је нагли прилив становника у Младеновац почео још у периоду 1953—1960. и задржао се до периода 1966—1969., јер је током тих 17 година годишње долазило у Младеновац просечно више од 430 лица. Стварни максимум прилива досељеника је од 1961—1965. са преко 485 лица просечно годишње. Треба истаћи да број од 430 лица просечно годишње, који се одржао од 1953—1969., чини више од половине укупно досељених лица пре рата, 759, и јасно илуструје интензитет досељавања становништва у Младеновац у послератном периоду. Он је исто тако већи и од броја укупно досељених у Младеновац у току рата, 1941—1945. године (само 302 лица). Иако се последње две године (1970. и 1971.) учува опадање прилива на 407 лица просечно годишње, и такав прилив је био већи од половине укупно досељених пре рата, као и од броја укупно досељених у току рата. Просечан годишњи прилив за време рата, 1941—1945. г., био је осам пута мањи и износио је 50,33 лица. Упооређење са годишњим приливом пре рата није могуће, јер квалификација — 1940. и пре — не показује колики је број година тиме обухваћен. Са сигурношћу ипак може да се каже да је годишњи просек био мањи чак и од оног за време рата.

Интересантно је видети разлоге због којих је дошло до тако интензивног прилива становништва у Младеновац после другог светског рата, а посебно од 1953—1969. године.

Послератна политика индустријализације и урбанизације наше земље, као и развоја саобраћаја, одразила се и на развој Младеновца.

Овај градић у близини Београда се и пре другог светског рата почео да развија из трговачко-занатског у индустријско средиште. Пре рата је у њему подигнуто више млинова (први 1885., други 1919. и трећи 1932. године), затим фабрика цакова 1920., фабрика шамота и индустријска кланица 1936. године. Осим тога постојала је и фабрика саламе која је 1926. пресељена у Вршац (1, с. 67). После другог светског рата наставља се индустријски развој Младеновца. Предратна предузећа се проширују а Младеновац добија и два нова индустријска погона на бази ватросталних сировина, „Југоазбест“ и „Керамику“, затим велико индустријско предузеће „Петар Драпшин“ и фабрику „Прогрес“, у саставу фабрике грађевинских машина „Радоје Дакић“ из Титограда. Истовремени пораст значаја овог града у административном, културно-просветном и здравствено-социјалном погледу давао је прилику за запослење многим, првенствено становницима сеоске околине Младеновца, а потом и даљих области.

Прилив радништва после другог светског рата. — Развојем и јачањем насеља, посебно индустријским развојем града после другог светског рата, дошло је до великог прилива радништва како квалификованог тако и неквалификованог. Подаци о укупном броју становника у 1981. показују да је Младеновац данас пет пута већи него 1948. године. Први резултати пописа од 31. 03. 1981. г., по општинама и насељима, показују да је од 21016 становника Младеновца на привременом раду у иностранству 471 лице а 208 лица су чланови њихових породица. За лица која нису стални становници Младеновца дат је само податак да је њих 227 затечено у Младеновцу на раду или школовању, а још мање, њих 163, било је тог дана у Младеновцу из других разлога. Ови подаци оријентационо показују да је стална дневна миграција у Младеновац око 227 лица (радници и ђаци), а да је осталих око 163 лица дошло у град послом, код лекара, ради куповине или продаје или неких других разлога. Како се ове вредности стално мењају може се претпоставити да је стални дневни прилив миграната у Младеновац око 400 лица (5).

Ови подаци не показују, међутим, одакле потичу ти стални мигранти у град, као ни то одакле потиче становништво досељено у Младеновац. Због тога се овим радом покушава да се утврди порекло досељеног становништва кроз порекло радништва у две најзначајније индустрије у граду. Анализа порекла радништва из две фабрике у граду током послератног периода треба да покаже да ли је насељавање у Младеновац задржало већ утврђене одлике, да ли се и како изменило било у броју досељеника, било у категорији насеља која дају досељенике или сад нека друга територија даје већину досељеника овом граду.

Анализа је вршена на основу података две веће фабрике у Младеновцу: текстилне индустрије „Црвена Звезда“, раније фабрике цакова, и индустрије „Керамика“.

За фабрику „Црвена Звезда“, једну од најстаријих у Младеновцу, дат је прилив радника у периоду 1942—1953. г. да би се уочиле евентуалне разлике између првих послератних година и садашњих ми-

грација, као и да би се утврдило порекло првог досељеног становништва у Младеновац после другог светског рата. У ову сврху искоришћене су матичне књиге радника од 1949. до 1953. године.

Матична књига садржи следеће податке: име и презиме радника, место рођења, годину рођења, датум доласка у предузеће а садржи и податке о школској спреми и врсти посла коју радник обавља. Крајем сваке године вршило се закључивање које пружа податке о укупном броју радника у тој години. У књизи се налазе и имена и подаци и за оне раднике који су неко време провели у фабрици па је напустили. Сматрајући да напуштање фабрике не значи истовремено и одлазак из Младеновца, него можда само промену места рада, у анкети су узети у обзир и радници који су током овог периода напустили фабрику после годину или две рада, тако да је број анкетираних знатно већи од броја тренутно, у том периоду, запослених.

Тако матична књига, односно закључнице, за децембар 1949. године и децембар 1951. године показују да је тада у фабрици „Црвена Звезда“ било запослено:

	Децембар 1949.			Децембар 1951.			
	мушких	женских	укупно	мушких	женских	укупно	
Квалификованих	58	—	58	Квалификованих	52	2	54
Неквалификов.	65	62	127	Полуквалиф.	70	148	218
Ученици	10	—	10	Неквалифик.	60	120	180
Ресторан	6	4	10	Ученици	11	—	11
Укупно	221	247	468	Укупно	193	270	463

Број радника који су узети у обзир за анализу порекла становништва је, међутим, далеко већи, те даје могућности за подробнију анализу порекла досељеника.

По овој књизи прилив радника, од којих су неки остајали само 1—2 године у фабрици, био је из укупно 254 насеља, од чега су само два насеља била из иностранства а сва остала из наше земље. Укупно је анкетирано 775 лица.

Од 22 насеља општине Младеновац 20 њих је у то време давало радништво овој фабрици у укупном броју од 349 лица. То је чинило 7,87% од укупног броја насеља а 45,032% од укупног броја радника.

Затим долазе по реду суседне општине како у погледу броја насеља тако и у погледу броја радника. Највише насеља је било заступљено из општине Сопот 13 или 5,118% од укупног броја насеља, а 35 радника или 4,516% од укупног броја. По броју села следи општина Аранђеловац одакле су долазили радници из 7 села (2,755%) а укупно је било 10 радника (1,290%). После њих долази општина Смедеревска Паланка из које је било 6 села (2,36%) а 18 радника (2,32%). Из општине Топола било је такође радника из 6 села (2,36%) али свега 13 радника (1,677%). По 2 насеља (0,787%) су давала раднике и из општине Београд са 14 (1,806%) радника и Лазаревац са 3 (0,38%). Значи, општина Младеновац и околне општине давале су укупно 442 радника (57,03%) а они су потицали из 56 насеља (22,04%).

Из осталих делова уже Србије било је заступљено 42 општине од укупно 92 када се изузме територија Београда и општине Аранђеловац, Топола и Смедеревска Паланка које су већ поменуте. Највише насеља и радника било је из општине Гаџин Хан (5 нас. и 5 радн.), Ниш (4 нас. и 10 радн.), Лучане (3 нас. и 3 радн.). Из 10 општина било је заступљено по 2 насеља од којих је само из две било по 4 радника (Кнић и Љиг), а из једне 3 (Ваљево). Осталих 29 општина биле су заступљене са по 1 насељем. Њих 25 су имале и по 1 радника, три по 2 и једна по 3 радника. Тако је из остале Србије било укупно 61 насеље (24,0157%) а 80 радника (10,322%). Знатан број радника из Ниша и Запаља овде се јавља из разлога што је 1952. године пресељен већи број радника из текстилне индустрије „Ратко Павловић“ из Ниша, али се ово радништво, углавном, није дуже задржавало овде. Тако је ужа Србија, у то време, давала фабрици „Црвена Звезда“ укупно 522 радника (67,35%).

У то време је из осталих крајева наше земље нарочито велики прилив радника из Босне у ову фабрику, и то из Босанске Дубице, са Козаре, из околине Бихаћа и Бањалуке, претежно, али и из других делова Босне. Предњачи општина Босанска Дубица из чијих 13 (5,11% од укупног броја) насеља је дошао 81 радник (10,45% од укупног броја анкетираних радника). Нарочито је велики број био из села Међувође 47 (6,064%). Из осталих 12 насеља ове општине број радника је био од 1—8 односно укупно 34 (4,38%) радника.

И општина Бихаћ је заступљена са већим бројем насеља и већим бројем радника: 7 насеља (2,775%) и 8 радника (1,03%). Тако је и са општинама Приједор 6 насеља (2,36%) и 19 радника (2,45%), Босанска Градишка 5 насеља (1,968%) и 8 радника (1,020%), Сански Мост са 4 насеља (1,574%) и 5 радника (0,645%), Лакташи 4 (1,574%) насеља и 6 (0,774%) радника и Дрвар 4 насеља (1,574%) и 5 радника (0,645%). Са по 3 насеља (1,181%) је заступљена општина Босанска Крупа а са 4 радника (0,516%) а по 2 (0,787%) насеља су из општине Власеница и Сарајево са по 2 радника (0,258%). Укупан број насеља из Босне и Херцеговине био је 70 (27,559%) а радника 177 (22,838%), односно било је из Босне нешто више од четвртине укупно заступљених насеља а нешто мање од четвртине укупног броја анкетираних радника.

Остали делови Југославије су овде били заступљени са далеко мањим бројем радника и насеља. Тако је, на пример, из АП Војводине било заступљено само 10 општина а међу њима је предњачила општина Шид са 3 (1,181%) насеља а са 6 (0,774%) радника. По 2 насеља (0,787%) су била из општина Сремска Митровица са 2 (0,260%) и Велика Кикинда са 3 (0,387%) радника.

Осталих седам општина ове покрајине заступљене су биле са по 1 насељем и 1 радником (Инђија, Сремски Карловци, Сечањ, Стара Пазова, Ковин, Ковачица и Апатин). Тако је из ове покрајине било укупно 14 насеља (5,511%) одакле је потицало 19 радника (2,451%). Интересантно је навести да су то већином општине из Срема и Баната, а да Бачка није била заступљена.

Од укупно 22 општине из Хрватске већином је радништво долазило из по 1 насеља. По 2 насеља имале су само општине Војнић (2 радн.), Винковци (2 радн.), Книн (2 радн.) и Доњи Лапац, Дуга Реса и Сисак (са по 3 радника), што је укупно чинило 6 општина, 12 насеља и 19 радника. Осталих 16 општина давале су само по 1 радника — укупно 16. Тако је из Хрватске, у овом периоду, био 31 радник (4⁰/о) а потицали су из 28 насеља (11,023⁰/о). Значи и по броју насеља и по броју радника Хрватска је била испред Аутономне покрајине Војводине. Следе, затим, Косово из чијих 5 општина је било 5 (1,968⁰/о) насеља и 5 (0,645%) радника, Црна Гора где је из 4 општине било 5 (1,968%) насеља и 5 радника (0,645%), па Македонија и Словенија заступљене свака са по 2 општине и по 2 насеља (0,787⁰/о), али је Македонија имала 3 (0,387⁰/о) а Словенија 2 (0,258%) радника. Осим тога по 1 радник је био из Румуније и Русије, а за 9 радника из 9 разних насеља није се могло утврдити тачно место где се налазе, пошто има више насеља истог имена или у књизи није био тачно назначен назив насеља.

Показало се, према томе, да је одмах по ослобођењу Младеновца фабрика „Црвена Звезда“ имала преко 57% (57,03⁰/о) радника пореклом из општине Младеновац и суседних (Аранђеловац, Београд, Лазаревац, Сопот и Смедеревска Паланка) т.ј. да је притицање радне снаге у град следило ток ранијег прилива становништва у град. Изузетак је била само Босна и Херцеговина из које је у ово време дошао велики део женске радне снаге. За њихово насељавање у Младеновац заслужан је један појединац, Миша Цимеша, Босанац, који их је доводио овамо. Биле су то младе жене и девојке већином без породице, за њих су подигнуте бараке у које су се настаниле. Ове младе Босанке су запоселе цело одељење јуте, док је у том одељењу пре рата углавном било запослено раништво из Ковачевца.

Како данас изгледа миграција радне снаге у Младеновац приказано је на примеру фабрике „Керамика“. Ова фабрика је почела да ради 1950. године а у лето 1981. године имала је 1674 радника у својих шест погона а то су: Радна заједница, Санитарна, Плочице, Цеви, Енергетика и Рудник. Сваки погон понаособ је исте године запошљавао: Радна заједница 276, Санитарна 584, Плочице 339, Цеви 328, Енергетика 87 и Рудник 62 лица. Међутим, подаци из матичне књиге која је коришћена показују нешто другачије стање, тако да је анкетом обухваћено укупно 1673 лица.

Највећи број радника у овој фабрици је из Ковачевца (237), затим самог града Младеновца (208) и Велике Крсне (125). Прва два дају фабрици преко 200 а треће преко 100 радника а то су истовремено и најбројнија насеља у општини Младеновац — град 21016, Ковачевац 4500 и Велика Крсна 4273 становника (Попис 1981. г.). Интересантно је да после њих по броју радника следи Београд (65), а после њега Велика Иванча (53) и село Јагњило (50). Сва остала насеља која се помињу у матичној књизи дају мање од 50 радника и иду овим редом: Међулужје (48), Влашка (47), Кусадак (44), Кораћица (43) и село Младеновац (41), сва у младеновачкој општини осим Кусадак (Смед. Паланка). Мање од 40 радника имају села: Стојник (31), Гра-

нице (31), Пружатовац (29), Неменикуће (26), Дубона (35), Дучина (24), Марковац (21), Топола (18), Рајковац (17), Дрлупа (16), Ропочево и Смедеревска Паланка (по 12) и Амерић (11). Ова су насеља највећим делом у општини Младеновац (њих 6), у општини Сопот (њих 5) и по једно из општине Смедеревска Паланка и Топола.

По броју радника даље следе: По 10 радника дају Колари и Орашац, по 9 Доња Невља, Раниловић и Рабровац, а по 8 Рогача, Аранђеловац и Ратари. Раниловић и Рабровац су из општине Младеновац, Орашац и Аранђеловац из општине Аранђеловац, Рогача из општине Сопот, Колари из општине Смедерево, Ратари из општине Смедеревска Паланка а Доња Невља из општине Димитровград. По 7 радника имају села Бабе (оп. Сопот) и Шепшин (Младеновац), а по 6 Земун, и Ђуринци (оп. Сопот). По 5 радника су имали Мали Пожаревац (оп. Сопот), Копљари (Аранђеловац), Парцане (Сопот), Балетић (није одређено) и Велики Шењ (Крагујевац), затим Венчане (Аранђеловац) и Глибовац (Смед. Паланка). По 4 радника су имали: Горња Невља (Димитровград), Међувође (Босанска Дубица), Азања (См. Паланка), Губеревац (Сопот) и Растичево (Купрес, БиХ). По 3 радника су имала следећа насеља: Бајина Башта, Поповић и Слатина (оп. Сопот), Буљевићи (Власеница, БиХ), Крагујевац, Лозовик (В. Плана), Маскар (Топола), Радосин (Бабушница), Селевац (См. Паланка), Скопље и Ниш, укупно 11 насеља. Најзад, по 2 радника су била пореклом из ових насеља: Алибунар, Бегалица (Гроцка), Белановица (Јбиг), Димитровград, Доњи Рачник (Светозарево), Добри До (Смедерево), Доња Трнава (Топола), Големо Село (Лесковац), Благај (Купрес, БиХ), Врутци (Т. Ужице), Зрењанин, Јеленац (Топола), Ковин, Титова Митровица, Кањижа, Кристићево (Црна Трава), Куманово, Лајковац, Љубовија, Милошево (Светозарево), Нови Бечеј, Одоровци (Димитровград), Приштина, Раља (Сопот), Сарајево, Сеземче (Крушевац), Смедерево, Сомбор, Тител, Трњане (Пожаревац) и Шутци укупно 31 насеље.

Из свих осталих насеља био је у овој фабрици само по 1 радник, односно укупно 181 радник.¹⁾

1) То су следећа насеља: Банатско Милошево, Бачки Грачац, Барзиловица, Барово, Бијељина, Бјелановац (Хрватска), Богутовац, Бојник, Бољевац, Борово, Босански Петровац, Босута, Бошњане, БиХ (није назначено место), Бреснички (Прокупље), Брзоходе, Брод, Бујавица (Бјеловар), Буштина (Вировитица), Велике Горице (Загреб), Велики Дреновац (Алексинач), Велика Плана, Влакче (Крагујевац) Вођенице (Б. Петровац), Врбета (Кнић), Врбица (Аранђеловац), Врдник, Врело, Врћеновица (Алексинач), Врхник (Словенија), Врчин, Вршац, Гечерлија (Македонија), Кладница (Сјеница), Горње Вожице (или Војићи), Горњи Гаревци (Приједор), Горња Ораовица, Горња Трешњевица (Аранђеловац), Горња Трешњица (Љубовија), Горњи Хасић (Б. Шамац), Горсвић (Топола), Госпић, Гостивар, Грачаница, Гребно (Урошевац), Гурдијеле (није тачан назив), Дејан (Власотинце), Деспотовац, Добраче (Гружа), Добровиш (Власотинце), Доњи Крчин, Доње Неродимље (Урошевац), Доњи Свилар (Ошак БиХ), Доња Србица (Призрен), Дражањ, Дражевац, Драјчић (Призрен), Друговац, Ђемановићи, Ђулекар (Медвеђа), Загорица, Жарковац, Железник, Иванград, Извор, Јагоштица, Јајце, Јеловик (Аранђеловац), Каменица (Аранђеловац), Кацабач, Кладово, Кожахе (Добој), Косјерово (Б. Лука), Косово Луг ЦЕ, Коштунићи (Г. Милановац), Конопница (Власотинце), Крушевац, Кукујевци, Куршумлија, Лазаревац, Лактац (Синь), Лебед (Владичин

Разлика у приливу радника у периоду 1949—1951. године и данас (подаци 1981. године) виде се најбоље из следећег табеларног прегледа.

Табела 1. Прилив радништва у фабрике „Црвена Звезда” и „Керамика”

Општина Република Покрајина	Фабрика Црвена Звезда 1949/51.				Керамика 1981.			
	Број насеља	% од укуп.	Број радника	% од укуп.	Број насеља	% од укуп.	Број радника	% од укуп.
Укупно	254	100	775	100	274	100	1673	100
Општина Младеновац	20	7,874%	349	45,028%	20	7,2992%	1014	60,609
Околне општине: Арађеловац, Београд, Смедерево, См. Паланка, Сспот, Лазаревац, Топола,	36	14,1732%	93	12%	61	22,2627%	406	24,267%
Ужа Србија остале општине	61	24,0157%	80	10,322%	87	31,7518%	123	7,352%
БиХ	70	27,559%	177	22,838%	27	9,854%	34	2,0322%
Хрватска	28	11,0236%	31	4%	16	5,8394%	17	1,0161%
АП Војводина	14	5,5118%	19	2,451%	20	7,2992%	27	1,6138%
АП Косово	5	1,9685%	5	0,645%	14	5,1094%	16	0,956%
Црна Гора	5	1,9685%	5	0,645%	4	1,4598%	4	0,239%
Македонија	2	0,7874%	3	0,387%	7	2,5547%	10	0,5977%
Словенија	2	0,7874%	2	0,258%	2	0,7299%	2	0,1195%
Непознато и неодређено	9	3,5433%	9	1,161%	15	5,4744%	19	1,1356%
Иностранство	2	0,7874%	2	0,258%	1	0,3649%	1	0,0597%

Хан. Летинац (Оточац), Леушићи (Г. Милановац), Липик (Хрватска), Липница, Ловци, Лоћика, Луковица, Луњевац, Љаник (Прешево), Љубљана, Лубнице (Иванград), Љусина (Б. Крупа), Љуша (Прокупље), Маглајани (Б. Лука), Мала Врбица (Младеновац), Малован Доњи, Мало Орашје, Мали Поповић, Маљевац (Слуњ), Мацаваре (Никшић), Мачина (Прокупље), Меленци, Мијајлица (Бојник), Микулићи, Миљковићи (В. Кладуша), Мисача, Митровица Сремска, Млеченица, Међувође, Мокра, Москва, Мартинци (Братунац), Муштуште (Сува Река), Наталинци, Немањина (Немањини у Македонији), Нова Градишка, Нови Жедник, Нови Сад, Обреновац, Оране (Бојник), Осечина, Осјек, Острожни (Хрв. Карловац), Павлић (Србац БиХ), Пајазитово (Крагујевац), Панчево, Партизани, Пепељевац (Ваљево), Пећ, Пирот, Пљешивица (Рогатица, БиХ), Плочице, Поганого, Пожаревац, Полатна, Пркосава (Лазаревац), непознато место рођења, Подчауш, Прокупље, Равно Поље, Радоњић (Баковица), Радињиница и Раков Дел (оба у Вабушници), Рашинце (Косово), Руњани, Рупље, Рушањ, Самодреза (Вучитрн), Самокова, Свети Никола (Штип), Светлић, Светозарево, Скелани, Селеуш, Семновци, Сенаја, Сијерци, Сопот, Средска, Старчево (Панчево), Суви До, Судско Село (Нови Пазар), Сурдулица, Сушице, Танковић, Требесин (Ц. Гора), Трњак (Брчко), Трубаревац, Тулеж, Тићевац, Ушће. Хум (Хрватска), Церовац, Црна Трава, Чачак, Шабац, Шаш (Костајница), Шетка (Параћин), Шпај (Бела Паланка) и Шуме (Топола).

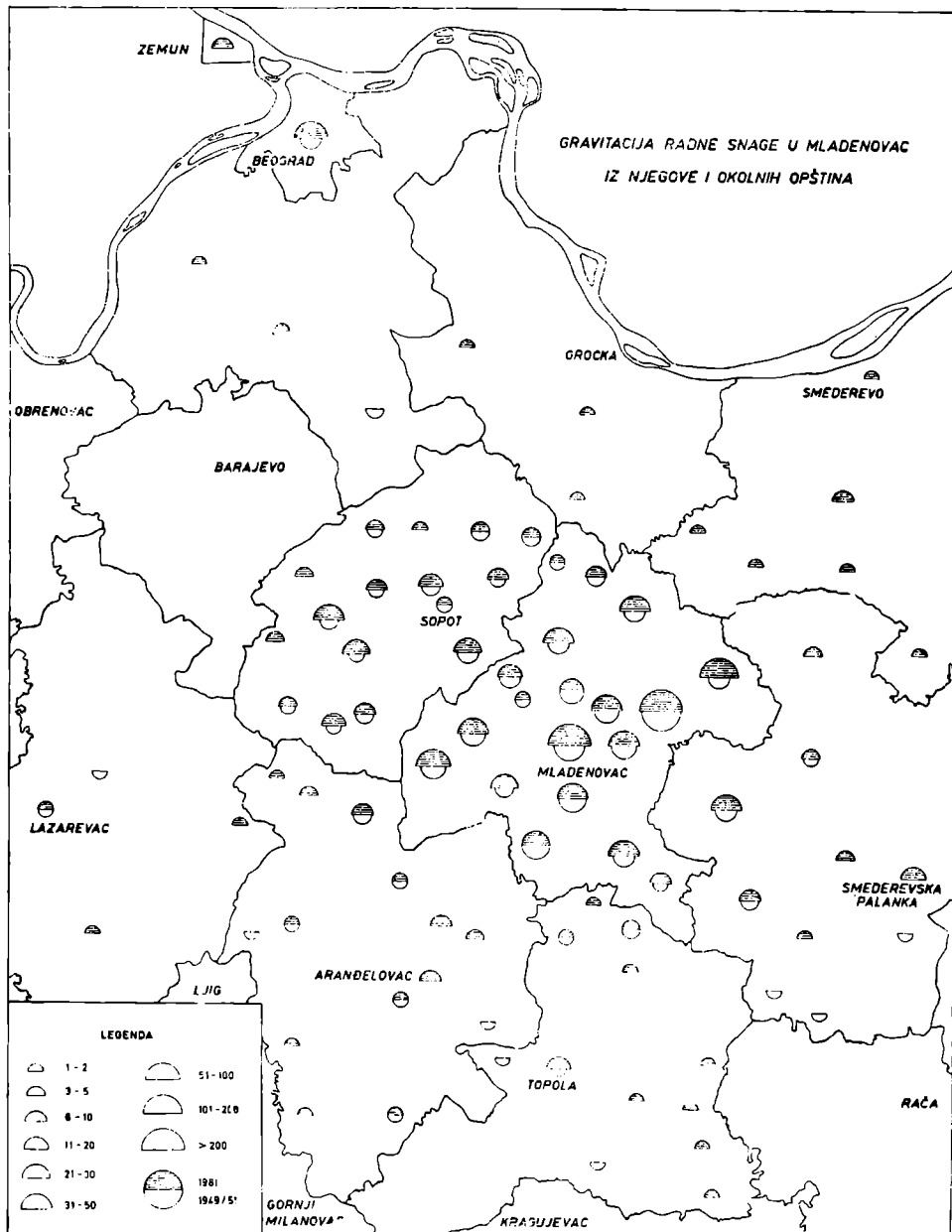
Табела показује да општина Младеновац даје и данас највише радништва. Док је у периоду 1949—1951. фабрици „Црвена Звезда“ Младеновац давао 45,038% од укупног радништва (општина Младеновац), данас у „Керамици“ општина Младеновац учествује са 60,61% у укупном радништву ове фабрике.

Интересантно је да је на другом месту по броју радника у периоду 1949—1951. године у „Црвеној Звезди“ било радништво које је потицало из Босне и Херцеговине. Тада је из 70 насеља ове републике дошло у Младеновац, у „Црвену Звезду“ преко 22% (22,838%) радништва. Босна је тада била и по броју радника и по њиховом учешћу у укупном броју радника испред околних општина, као и испред уже Србије. Данас, међутим, у „Керамици“ знатно је мањи и број и учешће радника из ове републике, нешто мало преко 2% (2,033%) те она данас заостаје иза околних општина и уже Србије, мада је и даље испред осталих република и покрајина.

По броју радника су у „Керамици“ на другом месту околне општине (Аранђеловац, Београд, Гроцка, Лазаревац, Смедерево, Смедеревска Паланка, Сопот и Топола) из којих долази близу 25% радништва (24,267%). На трећем месту је ужа Србија, из које је знатно већи број и радника и насеља која дају раништво у односу на 1949—1951. годину, али је њено учешће у укупном броју раништва ипак нешто мање него што је то било у „Црвеној Звезди“ 1949—1951. године (в. табелу). У фабрици „Црвена Звезда“ су 1949—1951. после Србије следиле: Хрватска, АП Војводина, АП Косово, Црна Гора, Македонија и Словенија. Тај редослед је у „Керамици“ измењен, јер је Босна тек после уже Србије а потом следе: АП Војводина, Хрватска, АП Косово, Македонија, Црна Гора и Словенија. Ово показује да је последњих година опао прилив из Босне и Херцеговине и Хрватске, док је порастао из Војводине, Косова и Македоније. Опадање прилива радне снаге из Босне и Хрватске може се објаснити снажним миграцијама из ових република на рад у иностранство, а последњих година се и овде, као и у целој републици Србији појачао прилив из Косова везан за најновије политичке и економске појаве у овој покрајини.

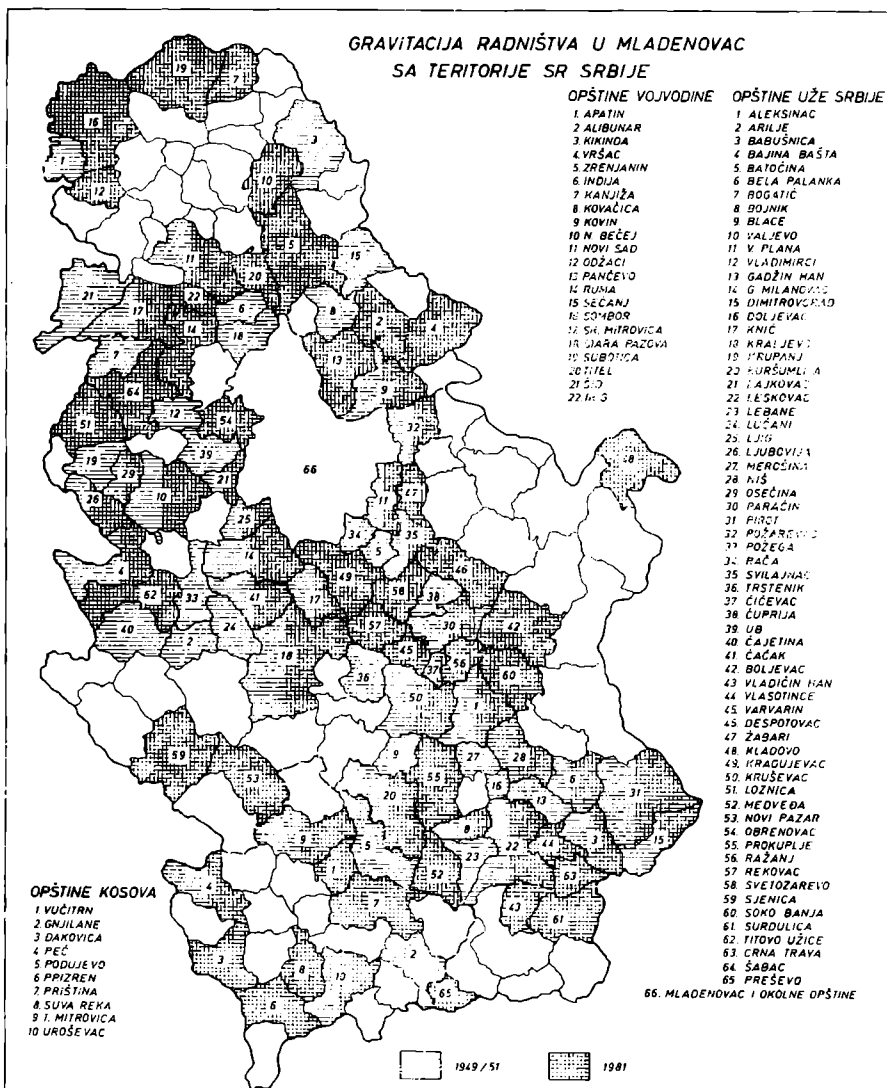
Уочљиво је и то да је знатно већи прилив радника из Београда и Смедерева, односно његове општине. Ова два индустријски знатно јача центра него што је Младеновац немају данас довољно могућности да запосле сву радну снагу, стасалу или придобу на њихову територију ради запослења, тако да је то радништво упућено на тражње посла на широј територији Београда у мањим градским центрима, пример Београда, или у оближњим индустријским центрима у суседним општинама, пример Смедерева. Овоме је, свакако, допринео и врло добро организован саобраћај између Београда и Младеновца, као и релативна близина једног дела смедеревске општине Младеновцу. Раније је у фабрици „Црвена Звезда“ радило свега 14 људи из Београда, односно његове општине, а из Смедерева није уопште било радника. Године 1981. у „Керамици“ ради 73 лица са уже територије

Београда, од чега 65 из Београда а 6 из Земуна, а општина Смедерско даје Младеновцу 17 радника. Ове разлике се још боље могу уочити на скицама 2 и 3.

Ск. 2

Истовремено треба указати и на знатан одлив радне снаге из Младеновца у другим правцима. По попису 1981. године у општини Младеновац је било 14681 радник, од чега је у месту радило 8156, 4483 лица је радило у другом месту исте општине, 1786 лица у осталим општинама исте републике, 92 у другој републици или покрајини. (Попис 1981. г.). Иако то овде није изричито речено, може се рачунати да највећи део запослених ван општине и Младеновца ради у Београду и Смедеревској Паланци. Исто тако и највећи део оних који раде у другом месту исте општине раде у средишту општине, Младеновцу, а станују у неком од оближњих села. (6)

Ск. 3

Упоређење прилива раништва између ове две фабрике у разним временским периодима је показало да је из општине Младеновац и околних општина далеко више радништва, а прилив из даљих области је далеко мањи. Ово није случај само са ове две фабрике, него се то јавља и у другим („Петар Драпшин“ и др.).

Ово радништво није увек пресељено у град већ су многи још настањени у селима и свакодневно долазе на рад. Изградња асфалтних коловоза на готово свим путним правцима општине а и у широј околини, развој моторног, посебно аутобуског саобраћаја, и положај града на главној железничкој магистралаи, знатно су олакшали свакодневни долазак овим људима.

Други разлог овоме је измењен квалификациони састав радништва. Матичне књиге обе фабрике указале су на разлике у квалификационој структури радништва у периоду 1949—1951. у „Црвеној Звезди“ и 1981. у „Керамици“. Наравно, разлике у пословима који се обављају у једној и другој фабрици, такође су деловале на разлике у квалификационој структури радништва. „Црвена Звезда“, текстилна индустрија, могла је лакше да ради са неквалификованом или приученом радном снагом, док је процес производње у Керамици, бар у појединим погонима, захтевао изричиту стручност.

Из доњег прегледа види се разлика у квалификационој структури.

	Црвена Звезда Керамика		Црвена Звезда Керамика	
Неписмени	87	2	8 р. гимн.	1 13
Самоуки	37	—	Шк. за квал.	— 105
Описм. на теч.	45	—	Шк. уч. у привр.	— 29
Мање од 4 осн.	74	15	Виша школа	— 38
4 осн.	438	235	Факултет	— 36
4 раз. неодр.	10	—	Шк. прим. умет.	— 4
Мање од 8 осн.	—	18	Без школе	— 2
8 осн.	—	438	Неквал.	2 —
До 3 р. сред.	25	13	Квалиф.	24 34
Од 4—8 р. сред.	3	2	Непознато ¹⁾	24 586
Пуна сред. шк.	—	104		

До промене квалификационе структуре дошло је, између осталог, због обавезе о осмогодишњем основном школовању које је прописано после другог светског рата. Тако је кроз ово школовање прошас готово сваки млади човек и жена стасали за рад и запослени у „Керамици“ 1981. године, док су у „Црвеној Звезди“, у оно време, многи били неписмени, самоуки или описмењени на течају.

Завршна разматрања. — У закључку се може рећи следеће:

1) Овако велики број у фабрици непознато у „Керамици“ долази отуд што за погон плочице ове фабрике нису узети подаци о квалификационој структури а у том погону ради 339 радника.

Број запослених у граду, посебно у индустрији, данас је далеко већи него 1949—1951. због већег броја индустријских постројења, због проширења и развоја индустријских предузећа која су постојала и пре рата. Порекло радништва, међутим, је и данас углавном исто као и 1949—1951. године. Оно потиче претежно из града, општине Младеновац и околних, ближих општина, потом из уже Србије, као што је текло и насељавање градског становништва од његовог оснивања до данас (в. рад Ж. Кумара).

За разлику од 1949—1951. велики део радништва 1981. станује и даље у селима и свакодневно долази на рад у град. Најбољи пример за ово је село Ковачевац, највеће село у општини, које даје највећи број радника овим обема а и другим фабрикама у Младеновцу („Петар Драпшин“). Ово је омогућила изградња савремених саобраћајница и интензиван аутобуски саобраћај на овој територији.

Иако из Младеновца и његове општине један део радништва ради у Београду и оближњим центрима Смедеревској Паланци и Смедереву, повећан је прилив, посебно квалификоване и високообразоване радне снаге из ових центара у Младеновац. Нарочито је велики брз таквих из Београда (65 у Керамици) а мање из Смедеревске Паланке (12 у Керамици). Београђани и Паланчани раде и у другим индустријским предузећима а има их и у разним организацијама ванпривредног карактера. Ови радници најчешће нису досељени у Младеновац него свакодневно долазе на посао што им омогућава добра саобраћајна повезаност са Младеновцем.

Квалификациона структура радништва знатно је измењена првенствено због обавезног осмогодишњег школовања, а затим због све израженије жеље младих људи да се одвоје од пољопривреде и укључе у рад у индустрији, трговини или некој другој привредној грани (или ванпривредној) у граду.

Због измењене квалификационе структуре становништва у околини опао је прилив квалификоване радне снаге из даљих области. Ипак из даљих области и данас, најчешће, долази висококвалификовано и високообразовано радно становништво.

Велики одлазак радне снаге на рад у иностранство посебно је утицао на смањење прилива радништва из западних делова наше земље (Босне и Херцеговине, Хрватске и Словеније), одакле је, непосредно после рата, долазило много више радништва.¹⁾

Близина Београда, добре саобраћајнице, добро организован саобраћај са Београдом и околним центрима и положај града, на главној железничкој магистралу кроз Србију и на савременом путу Београд — Крагујевац, утицали су на развој и напредак Младеновца после другог светског рата. Он се развио у снажан привредни, индустријски, културно-просветни и здравствено-социјални центар, што је појачало гравитацију становништва у њега и у чинило да је Младеновац данас пет пута бројнији него 1948. године.

1) У Фабрици „Петар Драпшин“ су први квалификовани радници били из Словеније (7).

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. **Ж. Кумар:** Младеновац, антропогеографско испитивање, Гласник Етнографског института САН I 1—2, Београд 1952. г.
2. СРС — Републички завод за статистику: Попис становништва, домаћинства и станова 1981. године, Коначни резултати по општинама за територију СР Србије ван територија САП. 5373 — XIV, Документациони материјал, Београд, септембар 1982. године.
3. Савезни завод за статистику: Попис становништва и станова 1971. године. Становништво, Миграциона обележја. Резултати по насељима и општинама, Београд 1973. г., стр. 282.
4. СРС — Републички завод за статистику: Попис становништва и домаћинства и станова 1981. године, Први резултати по општинама и насељима. Стање на дан 31. 03. 1981. године, Билтен 194, Београд, 30. април 1981., стр. 19.
5. СРС — Републички завод за статистику: Попис становништва, домаћинства и станова 1981. године. Становништво — Основна обележја по општинама и регионима, Коначни резултати. Билтен 206, Београд март 1982. г.
6. СРС — Републички завод за статистику: Попис становништва, домаћинства и станова 1981. г., Коначни резултати по насељима — 490 — XIV Документациони материјал, Београд, фебруар 1982. године.
7. Радна организација „Петар Драпшин” Младеновац 1949—1974.

R é s u m é

OLGA SAVIĆ

MIGRATIONS DE LA POPULATION À MLADENOVAC APRÈS
LE DEUXIÈME GUERRE MONDIALE

Un exemple de la migration des ouvriers

Mladenovac, ville dans la région de Šumadija, est située sur la ligne ferroviaire Belgrade — Niš et sur le chemin Belgrade — Krajevac. Le premier germe de cette agglomération, formée au cours de la construction de la ligne ferroviaire Belgrade — Niš en 1882, étaient la gare et la café, construit à côté de celle-ci.

Ses premiers habitants étaient des immigrants des villages voisins, tandis qu'un nombre considérablement moins important en provenaient des régions plus éloignées. Mladenovac a gardé jusqu'à nos jours le caractère d'une ville d'immigrés, car ceux-ci représentaient en 1971 presque trois quarts de la population (70,69 p. 100) et un peu plus d'un quart des habitants (29,31 p. 100) seulement sont nés à Mladenovac.

L'industrialisation, l'urbanisation et le développement des communications après la deuxième guerre mondiale ont influé sur la transformation de Mladenovac en un centre de commerce, de métiers et

d'industrie. Cette transformation a été inaugurée par l'élargissement des entreprises industrielles d'avant-guerre et se poursuit par l'établissement de nouvelles usines dont la production est basée sur les matières premières réfractaires («Jugoazbest», «Keramika»), de l'industrie chimique et l'industrie des machines de construction. En même temps augmente son importance comme centre administratif, culturel, scolaire et sanitaire-social, ce qui a offert à un grand nombre de gens l'occasion d'obtenir un emploi. A Mladenovac affluent d'abord les habitants des villages avoisinants et ensuite ceux des régions plus éloignées de sorte que sa population en 1981 étaient devenue cinq fois plus grande qu'elle ne l'était en 1948.

L'exemple de l'industrie textile «Crvena zvezda» où les ouvriers de la période 1949/51 ont été enquêtés et ceux de l'usine «Keramika» en 1981, a montré que la commune de Mladenovac donnait et donne aujourd'hui encore le plus grand nombre des ouvriers à l'industrie. A «Crvena zvezda» il y avait en 1949/51 45,06 p. 100 d'ouvriers du territoire de la commune et à «Keramika», en 1981, il y avait même 60,61 p. 100 d'ouvriers de ce territoire. Ils provenaient de toutes les agglomérations formant cette commune en nombre plus ou moins important.

En second lieu par le nombre des ouvriers qui travaillaient en 1949/51 dans l'usine de «Crvena Zvezda» étaient la Bosnie et l'Herzégovine dont provenaient plus de 22 p. 100 (précisément 22,84 p. 100) d'ouvriers et seulement après venaient les communes avoisinantes avec 12 p. 100, la Serbie au sens strict avec 10 p. 100 et la Croatie avec 4 p. 100. De 2,45 p. 100 à 0,26 p. 100 suivaient dans l'ordre suivant: Vojvodina, Kosovo, Monténégro, Macédoine, Slovénie et étranger.

Quant à l'usine «Keramika», les communes autor de Mladenovac donnaient en 1981 24,27 p. 100 d'ouvriers, la Serbie au sens strict 7,35 p. 100 et toutes les autres républiques suivent avec un pourcentage de 2,03 p. 100 à 0,06 p. 100 dans l'ordre suivant: Bosnie et Herzégovine, Vojvodina, Croatie, Kosovo, Macédoine, Monténégro, Slovénie et étranger.

La comparaison de l'affluence des ouvriers dans ces deux usines montre que l'affluence de la main-d'oeuvre de la commune de Mladenovac et des communes voisines est aujourd'hui considérablement plus grande tandis que l'affluence des régions plus éloignées a diminué.

Bien que le nombre des personnes employées dans la ville, particulièrement dans l'industrie, est aujourd'hui plus grand qu'immédiatement après la guerre, à cause du plus grand nombre des entreprises industrielles, la provenance des ouvriers est restée la même qu' en 1949/51. Ils proviennent pour la plupart de la ville même, de la commune de Mladenovac et des communes voisines, ensuite de la Serbie au sens strict, de la même manière que la formation de la population urbaine depuis la fondation de la ville jusqu'à ce jour. A la différence de la première période d'après-guerre, un grand nombre des ouvriers

habitent encore les villages et viennent chaque jour à leurs postes de travail dans la ville. La première place y est occupée par les habitants du village de Kovačevac, le plus grand village dans la commune.

Bien qu'une partie de la population de Mladenovac et de sa commune travaille à Belgrade et aux centres voisins (Smederevska Palanka), un considérable nombre des ouvriers de Belgrade et des centres avoisinants viennent aujourd'hui travailler à Mladenovac comme migrants journaliers.

La structure des ouvriers par qualification a été considérablement changée en suite de la scolarité obligatoire de huit ans et de la tendance de jeunes gens de se séparer de l'agriculture. A cause du changement de la structure par qualification dans les environs a diminué l'affluence de la main-d'oeuvre qualifiée des régions plus éloignées. Et pourtant de ces régions éloignées vient même aujourd'hui le plus souvent la population hautement qualifiée et hautement éduquée.

La grande émigration des ouvriers à l'étranger à la recherche du travail a eu pour conséquence surtout la diminution de l'affluence des ouvriers des parties occidentales de la Yougoslavie d'où venaient, après la guerre, de nombreux ouvriers qualifiés à cause de la tradition industrielle plus longue.